

Szentmártoni Szabó Géza

Rákóczi Trianonban

II. Rákóczi Ferenc (1676–1735) bujdosó életét 1711. február 21-én kezdte el, amikor a szabadságharc végleges befejezése előtt Lengyelország területére lépett. Otthon maradt hívei április 30-án megkötötték a szatmári békét. Június 20-án Párizsban XIV. Lajos külügyminisztere közölte a fejedelem ottani megbízottjával, hogy a francia király nem tud a továbbiakban a magyar ügyhöz támogatást nyújtani. Rákóczi és kísérete 1711 novemberében Dancka városába (Gdanskba) költözött. Az 1711. április 17-én meghalt I. József király utóda, III. Károly, 1712. március 30-án Bécsben megerősítette a szatmári békepontokat, majd az országgyűlést követően, május 22-én magyar királlyá koronázzák Pozsonyban.¹

Rákóczi lengyelországi tartózkodása egy idő után okafogyottá vált, ugyanis I. Péter orosz cár, akivel ott több ízben is személyesen találkozott, saját harctéri veresége miatt nem tudta a korábban megígért segítséget megadni. Rákóczi egy alkalommal tokaji bort is kóstoltatott a cárral, aki meghívta őt Szentpétervárra. Ő azonban nem érzett kedvet erre a kitérőre, mert már a franciaországi utazást tervezgette, s miként maga leírta, a cár cselekedetei, életvitele, erkölcsi és szokásai szerfölött ellenére voltak, a muszka szokások pedig egyáltalán nem tetszettek neki.²

A hosszú danckai tartózkodás idején festette meg Mányoki Ádám (1673–1757) Rákóczi Ferenc nagyszerű portréját.³ A fejedelem eltitkolva kilétét, Sáros grófja néven találkozott a lengyel urakkal, majd ugyanezen álnévre kapott barátjától, Jean-Victor de Besenval francia követtől útlevelet. 1712. november 9-én negyedmagával, Szathmári Király Ádámmal, Kisfaludi Boldizsárral és Mikes Kelemennel együtt, hajóra szállt Danckában, hogy korábbi szövetségeseinek, a Napkirálynak meghívására eljusson Franciaországba. Udvara többi részének megparancsolta, hogy szárazföldi úton, lovon kövessék őt. Felesége, Sarolta Amália hessen-rheinfelsi hercegnő és fiai Lengyelországban maradtak. Ugyanekkor vetett véget Elźbieta Sieniawska⁴ (1669–1729) lengyel bárónővel évek óta folytatott birtokügyi és titkos szerelmi kapcsolatának is.

Rákóczi csaknem kétéves lengyelországi és ötesztendő franciaországi tartózkodásának eseményeit latinul írt *Vallomásainak* második könyvében beszélte el.⁵

¹ *Magyarország történeti kronológiája, II. 1526–1848*, főszerkesztő Benda Kálmán, Akadémiai Kiadó Budapest, 1982, 550–552.

² Hopp Lajos, *A Rákóczi-emigráció Lengyelországban*, Budapest, 1973, 36.

³ Galavics Géza, *Mányoki Ádám: II. Rákóczi Ferenc arcképe*, Művészet, X (1969) szeptember, 9. szám, 42–44.

⁴ Adam Sieniawski belzi palatínus felesége, Elźbieta Helena Lubomirska

⁵ Rákóczi Ferenc, *Vallomások. Emlékiratok*, szerk. és jegyzetek Hopp Lajos, az utószó Hopp Lajos, Szepes Erika és Vas István munkája, a *Vallomások*at Szepes Erika, az *Emlékiratok*at Vas István fordította, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1979.

Ebben a *Confessio peccatoris*,⁶ azaz A bűnös vallomása címet viselő, magához az Istenhez szóló kéziratos műben, a hosszas önostorozó gyónások közepette szinte elenyésznek a valós történések szűkszavú említései.⁷ Ugyanennek az időszaknak volt közvetlen tanúja egy Borsod vármegyéből származó református köznemes, Szathmári Király Ádám (1692–1752), aki a fejedelem titkáráként, 1711 márciusa és 1717 januárja között rendszeresen vezetett *Naplókönyvében* minden velük kapcsolatos eseményt tényszerűen igyekezett feljegyezni.⁸ Kettejük egymást részben átfedő elbeszéléséből, a fejedelem levelezéséből és néhány francia kortárs feljegyzéséből ismerhető meg a valós események sorozata.⁹

A Szent György nevű angol kereskedelmi hajó, a kedvezőtlen szelek miatt, csak november 16-án tudott kifutni a tengerre. Arra a hajóútra indultak, amelyre akkor már száz esztendeje rendszeresen vállalkoztak azok a magyar református peregrinusok, akik a németalföldi vagy angliai egyetemekre kívántak eljutni. Négyük számára meglehetősen ijesztő érzés volt átélni a hosszan tartó téli utazást a viharos tengeren. Először Koppenhága mellett haladtak el, majd a Sund tengersizoros és Helsingör után, Jütland zátonyos partjait elhagyva, november 23-án éjjel egy világítótornyot figyelhetek meg. Király Ádám följegyezte: „Ez Svéciában vagyon; itt kezdődik meg az Oceánium.” Egy Gøteborg melletti szigetnél kikötöttek, majd a szélvésztlő hányattatva folytatták tovább útjukat. December 3-án Rákóczi teleszkópján keresztül figyelte meg azt a hollandokra leselkedő francia hadihajót, amely rövid időre feltartóztatta őket; ám innen már kedvező szélben haladhattak Anglia irányába.

1712. december 8-án kötöttek ki a szigetországi Hull városa mellett, a Humber folyó öböl szerű torkolatánál. Ott azonban mégsem léphettek partra, mert a kontinensen dúló pestisjárvány miatt, negyven napig tartó vesztegzárral tartották távol az utasokat a várostól. Ekkor I. Anna angol királynő (1702–1714), Rákóczi levélbeli kérésére, és talán politikai megfontolásból is, egy másik hajót bocsátott a rangos magyar utas és társai rendelkezésére, hogy azok mielőbb elhagyják országa területét. Karácsony másnapján szálltak át a másik hajóra, de csak a következő esztendőben, 1713. január 7-én indultak útnak. Az angliai partok mentén haladva „igen sok tengeri disznókat”, azaz delfineket láttak, „kik ugyan fóttonkint jüttenek az hajónkhoz, mintha hajigálták volna őket”, írta naplójában Király Ádám. 1713. január 13-án, Calais helyett Dieppe-be érkezve léptek francia földre. Innen Rouenba utaztak, ahol a fejedelem hosszabb időt

⁶ *Confessio peccatoris* = II. Rákóczi Ferencz *Önéletrajza és Egy keresztény fejedelem áhitásai* című munkája, a párisi Nemzeti Könyvtárban őrzött eredeti kézirattól, Budapest, 1876. (A latin nyelvű, eredeti szöveg közlése.)

⁷ Tüskés Gábor, *Fikció és valóság a Confessio peccatorisban. A lengyelországi emigráció ábrázolása*, Irodalomtörténeti Közlemények, 122 (2018), 565–579.

⁸ Szathmári-Király Ádám *Naplókönyve*, OSzK, Kézirattár, Oct. Hung. 494. – Szathmári Király Ádám *Napló-könyve*. = *Rákóczi tár, első kötet*, szerk. Thaly Kálmán, Pest, 1866.

⁹ *Rákóczi tükör: naplók, jelentések emlékiratok a szabadságharcról*, 2. kötet, szerk. Köpeczi Béla, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1973. – *Rákóczi tükör, II. Naplók, jelentések, emlékiratok a Rákóczi-szabadságharcról*, szerk. Köpeczi Béla – R. Várkonyi Ágnes, Osiris Kiadó, Budapest, 2004.

töltött a vendéglátói által megkívánt szórakozások közepette. Párizsból február 12-én indultak el Versailles-ba, ahol XIV. Lajos fogadta a fejedelmet.

Az elkövetkező három évben Rákóczi a versailles-i királyi udvar vendégszeretét élvezte. Nagyon hamar olyan szoros, mondhatni baráti kapcsolatba került a napkirállyal, hogy szinte mindig vele tartott a társasági találkozókon, a Párizs környéki kiruccanásokon, vadászatokon, lakomákon, ünnepeken, színházi és egyéb művészeti alkalmakon, sőt a vallási kegyesség gyakorlásában is. Az udvari élet szereplőivel könnyedebb társasági szórakozásokat is űzött, így a kártyapartikat sem vetette meg. Vallomásaiban két udvarhölgy iránt érzett párhuzamos szerelmi szenvedélyéről is hosszasan, jóllehet nagy büntudattal emlékezett meg.

A fejedelem egy ideig az erdős, ligetes Passyban élt, amely városka ma már Párizshoz tartozik. A francia királytól jelentős összegű kegydíjat kapott a méltóságához illő, tisztas életvitelhez. Egykori hadseregének a kíséretében maradt tisztjei magában Párizsban, a Szajna bal partján, a Louvre épületével szemben lévő kaszinóban laktak. Ők azonban a megélhetésükhöz szükséges költségeket az Hôtel de Transylvanie kétes eredetű bevételeiből nyerték.¹⁰

XIV. Lajos nem szerette az elődei által ráhagyott fontainebleau-i reneszánsz kastélyt. Hosszú uralkodása idején, a saját ízlését követve, Versailles-ban és a tőle nem messze fekvő Marlyban építtette meg Párizson kívüli palotáit és kertjeit. Marlyban az 1686-ra elkészült királyi kastélyt a versailles-ihoz hasonló kanálisok, tavak, szökőkutak és kertek övezték egy völgy vonalában. Ide csak kiváltságos vendégek léphettek be. A Rákóczi otlétekor feltáruló pazar látvány már csak Pierre-Denis Martin (1663–1742) festményén látható, mert a későbbiekben a kastélyt lerombolták.

A Napkirály 1682-ben költözött át Saint-Germain-en-Laye-ből a folyamatosan kiépülő versailles-i palotába, ám annak teljes elkészültét már nem érthette meg. A palotát övező, egymást keresztező kanálisokkal és szökőkutakkal ékes kertben a XVII. század végén épült fel az eredetileg a király kedvesének szánt Trianon-palota. Ez a XX. századi magyar történelemben gyászos szerepű épület csupán akkor nyerte el a Grand Trianon, azaz a Nagy-Trianon elnevezést, amikor 1768-ban a közelében kisebb párját felépítették.

A fejedelem őfelsége és kísérei 1713 tavaszán kezdtek megismerkedni a versailles-i udvari étellel és a kastély hatalmas parkjával. Rákóczinak nem voltak nyelvi nehézségei, hiszen ő már ifjúkorában megtanult franciául. (1717-ben ezen a nyelven írta meg *Emlékiratait* is.) A latinul iskolázott Szathmári Király Ádám azonban ekkor még csak ismerkedett a francia nyelvel, éppen ezért vagy latinosan, vagy hallás után, fonetikusán írta le *Naplókönyvében* a hely- és személyneveket. Az ő feljegyzései szerint a fejedelem és kísérete három ízben kereste fel a latinul Trianumnak nevezett Trianon-palotát és annak környékét. Rákóczi 1713. április másodikán, néhány napos párizsi tartózkodás után érkezett vissza Versailles-ba. Három nap elteltével, április 5-én szemlélte meg először a barokk stílusú palotát:

„5. Ment urunk őfelsége az felséges király nyári mulató Trianum nevű házában, holott az virágos és a más kertet, és mindenféle vízimesterséget s a

¹⁰ Kovács Ilona, II. Rákóczi Ferenc = *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon, középkor és kora újkor, IX.*, főszerk. Kőszeghy Péter, Balassi Kiadó, Bp., 2009, 361.

palotákat megjárta őfelsége; honnan az verszályi kertben lévő vízimesterséget jött megjárni, mivel tudván azt, hogy őfelsége a kertben sétáljon: mind megbozsátották őket. Innen márki Dánsó urammal ment őfelsége ebédre, ugyan márki Dánsó uramhoz, honnan ebéd után megindultunk Passi nevű szállásunkra.”

Rákócziék a Trianon-palota épületszárnyait végigjárva bizonyára megtekintették azt a folyosószerű, sokablakos termet is, amelynek falain Jean Cotelle (1642–1708) 1690-ben készült, huszonegy kerti jelenetet ábrázoló festménye sorakozik. Nos, éppen ebben a La Galérie des «Cotelle»-nak elnevezett teremben írták alá 1920. június 4-én a történelmi Magyarországot megcsonkító békeszerződést. – A vízimesterséget, azaz a szökőkutakat a vendéglátók a fejedelem őfelsége kedvéért hozták működésbe. Az ebédet szolgáltató Philippe de Courcillon, marquis de Dangeau (1638–1720) rendszeresen naplót írt, amelyben sok személyes élményt jegyzett fel egykori híres vendégéről.¹¹ Erről a napról azt írta, hogy „a király, mielőtt misére ment volna, kis kihallgatáson fogadta Sáros grófját, aki köszönetet mondott néki iránta tanúsított kegyességéért, és ecsetelte ügyeinek állapotát”.¹²

A Sáros grófjaként (comte de Charoche) említett fejedelem és társai egy hétre visszavonultak Passyba, ahonnan csak április 13-án, nagycsütörtökön érkeztek meg újra Versailles-ba. Délelőtt 11-kor apostoli köntösbe beöltöztetett kisgyermekeknek „az király az lábokat maga megmosta és megcsókolta”. Nagypénteken a király kápolnájában hallgattak misét és passiót; a fejedelem pedig egész nap böjtölt. Nagyszombat napján történt még egy nevezetes esemény. A bujdosó magyarok a csodatevő királyi illetésnek lehettek szemtanúi:

„15. Tizenötödikén urunk a király kápolnájában hallgatott (misét), az király pedig az parochiális templomban. Mi az kápolnából kijűvén, az király kis galériáját, maga házait, azhol holmi köves portékái vadnak, jártuk meg. Az király az templomból kijűvén, ment az várban, azholott az beteget, kiknek az guga az nyakokon vagyon, egy hosszú tornácban térgyre állítván őket, két sorjában rendre járta őket, és kinek-kinek nyavalyáját megtapogatván, ezt mondotta: az király tapogat meg, de az Isten az, ki meggyógyít; és az idegeneknek 50 polturát, az franciáknak pedig 25 huszonötöt adott. Az beteg több volt 700 hétszáznál. Ezt elvégezvén az király, maga szállására ment.”

A király magyarul idézett szavai franciául így szóltak: „Le roi te touche, Dieu te guérit.”¹³ Jean Jouvenet (1644–1717) 1690-ben megfestette, amint XIV. Lajos kezével megérint egy golyvás beteget. Ennek a minden évben megismételt szakrális eseménynek már korábban is voltak magyar szemtanúi. A református iskolamester, Szepsi Csombor Márton (1595–1622) *Europica varietas* című úti-könyvében (Kassa, 1620, 286.) részletesen elbeszélte, hogy 1618. június 4-én,

¹¹ Kis Domokos Dániel, *A király, illetve a fejedelem körül – XIV. Lajos udvarában. Dangeau márki és Szathmári Király Ádám naplója.* = *Rákóczinak dicső kora.* Tanulmánykötet, szerkesztette és az előszót írta Csatóry György, PoliPrint, Ungvár, 2012, 143–180. (A *Szathmári Király Ádám és Dangeau márki naplójának összevetése 1713 februárjától 1713 decemberéig* című fejezet, a 155–180. lapokon.)

¹² *Dangeau márki naplójából* (fordította Szávai Nándor) = *Rákóczi tükör ...*, 389.

¹³ Magyar-Kossa Gyula, *A királyi érintés gyógyító erejéről* = Magyar-Kossa Gyula, *Magyar orvosi emlékek, II. kötet*, Budapest, 1929, 13–23.

pünkösd második napján Saint-Germain-en-Laye-ben járva, „a királynak szép udvarházában” látott egy ilyen szertartást, amelyhez kételkedő magyarázatot is fűzött: „Az franciai királynak oly tulajdonság adatott (Istentől, vagy honnán, tégy ítéletet) nemzetségről nemzetségre, avagy inkább successorról successorra, hogy amaz emberek torkán támadott golyvákat kezének csak illetésével meggyógyítja, minden orvosság nélkül.”¹⁴ Az erdélyi államférfi, Bethlen Miklós (1642–1716) ugyancsak megemlítette *Önéletírásában*, hogy 1664 tavaszán Párizsban járván, április 11-én ő is szemtanúja volt ennek a különös szokásnak: „Néztem azt is, amint a király a golyvás embereket kezével illetve nagypénteken Tuilleires nevű kertben.”¹⁵ Egy neves francia történész, Marc Bloch (1886–1944) egy egész könyvet szentelt 1924-ben a thaumaturgia regalisnak nevezett, a golyvások és görvélykórosok meggyógyítását ígérő, a francia és angol királyok által kézrátétellel gyakorolt szertartásról.¹⁶

Trianon ismételt megtekintésére 1713. május 11-én délután került sor. Az előző napot Rákóczi és a király még Marlyban töltötte, ahol a testőrezred must-ráját, azaz seregszemléjét követően mentek át éjszakázni a versailles-i kastélyba.

„11. Reggel felkelvén, négy órakor az verszályi kertben mentünk, azhonnan két gondoly nevű hajóban az kanálison Trianumban mentünk; ott az palotákat, az kerteket megjárva, az vízi mesterségeket is játszódva megnéztük; innen ugyanazon hajókon az kertben visszatértünk Verszályban, onnan szállásunkra mentünk ebédelni; ebéd után feljöttünk az várban, azholott az király galériáját, háló- és kis házait megjártuk, a medályokat és a metszett gyűrűket is mind megnéztük, és mindenféle curiosításokat (kik az képekből, órából és égi golyóbisokból állanak). Itt urunk mulatott egész késő estvéig; innen szállásunkra mentünk.”

A gondolákkal az egymást keresztező kanálisokon evezve is el lehetett jutni a Trianon-kastélyhoz vezető sétányhoz. Az itteni palotaszárnyak látványosságai és a játszódó, azaz működésben lévő szökőkutak ismét elbűvölték a bujdosó magyarokat. Rákóczi és társai számára a nyár végén, 1713. augusztus 28-án adódott a harmadik alkalom arra, hogy ismét megtekintsék Trianont. A továbbra is hűségesen naplót vezető Szathmári Király Ádám erről ezt jegyezte fel:

„28. Marlinból jött őfelsége Verszályban, ebédelt az delphinus guvernantjánál. Ebéd után az egész vízimesterségeket Verszályban és Trianumban megnéztük. Innen étszakára Passziban jüttem őfelségével.”

A fejedelem őfelsége tehát a latinul delphinusnak nevezett dauphin, azaz akkor hároméves francia trónörökös, a majdani XV. Lajos király (1710–1774) gondviselőjénél, Philippe d’Orléans hercegnél (1674–1723) ebédelt. Rákóczi *Vallomásaiban* is emlegeti a majdani régensherceget, akivel a továbbiakban

¹⁴ Szepsi Csombor Márton *Összes művei*, sajtó alá rendezte Kovács Sándor Iván és Kulcsár Péter, a bevezető tanulmányt írta Kovács Sándor Iván, az idegen nyelvű részeket fordította Kulcsár Péter, Budapest, 1968, 240, 545.

¹⁵ Bethlen Miklós *Önéletírása, I. kötet*, bev. Tolnai Gábor, sajtó alá rend. V. Windisch Éva, Budapest, 1955, 200.

¹⁶ Marc Bloch, *Les rois thaumaturges. Étude sur le caractère surnaturel attribué à la puissance royale particulièrement en France et en Angleterre*, Strasbourg, 1924. – Marc Bloch, *Gyógyító királyok. A királyi hatalom természetfeletti ereje Franciaországban és Angliában*, előszó Jacques Le Goff, ford. Haas Lídia, Osiris, Budapest, 2005.

is baráti kapcsolatot ápolt. Király Ádám feljegyzése homályban hagyta, hogy újólag Trianont a herceg társaságában nézték-e meg.

Rákóczi mindennapjai az elkövetkező két évben XIV. Lajos király közvetlen környezetében, főként Versailles-ban és Marlyban, meglehetősen szokványos udvari elfoglaltságokkal, vagy éppen az önmaga által kárhozottatott, haszontalan időfecsérlésekkel teltek el. A Napkirály 1715. szeptember elsején bekövetkezett halála nagyon megérintette a fejedelmet, aki *Vallomásaiban* hosszasan dicsérte az elhunyt uralkodó erényeit és érdemeit.

A fejedelem már a király betegsége idején felhagyott az udvari étellel, majd 1717 őszéig, Törökországba való távozásáig, vallási elmélyedés céljából, a kamalduli szerzetesek Grosbois-ban lévő kolostora közelében vásárolt házába vonult vissza. Világi életének sorozatos kudarcai után, vallási téren legalább sikert könyvelhetett el magának. *Vallomásaiban*, amelynek megírását éppen itt kezdte el, név nélkül beszélt egyik kálvinista hívéről, egy nemes ifjúról, aki felkereste őt magányában, majd gúnyolódni kezdett a szerzetesi viseleten és életmódon. Ő azonban éppen a kamalduliak hitbéli példájával tudta az ifjút megszelídíteni, sőt a körükben terjedő janzenista teológia érveivel katolikussá áttéríteni. Király Ádám naplójának 1716. január 6-án kelt feljegyzése derít fényt az ifjú kilétére:

„6. Januarii, úgymint Vízkereszt napján Ilosvay János uram Camaldulban lévén, az reformáta religiót adjurálta, s az római catholica vallást választotta, lelkiismeretének igazán való megcsendesítő tudományul; azmely ceremónián is urunk őfelsége uramiékkal együtt jelen volt.”

Mindeközben Rákóczi politikai reményei lassanként szertefoszlottak. Franciaország, amelynek hatalmában erősen bizakodott, fokozatosan meggyengült, a Habsburgok európai helyzete pedig megerősödött. A spanyol örökösödési háborúban részt vevő hatalmak és szövetségeseik 1713. április 11-én Utrechtben kötöttek a maguk számára kedvező békét egymással. A Habsburg-birodalmat érintő, 1714. március 6-án megkötött rastadti békeokmányba pedig nem került be Rákóczi és Erdély ügyének rendezése.

Éppen 200 esztendővel a fejedelem Franciaországba érkezése után, 1913-ban jelentette meg a fiatal Szekfű Gyula (1883–1955) *A száműzött Rákóczi* című könyvét, amely XIV. Lajos halálától kezdve tekintette át a bujdosó államférfi pályafutását.¹⁷ Meglepő volt az időzítés, hiszen ugyanezen időszakot ölelte fel Márki Sándor (1853–1925) pár évvel korábban kiadott, aprólékos részletességgel és nagy együttérzéssel megírt, hatalmas Rákóczi-monográfiájának III. kötete is.¹⁸ Szekfű az érzelmi megközelítéssel szakító történeti munkájával nagy felhördülést keltett akkoriban, de bírálták a későbbiekben is. Ez a szokatlanul kritikus hangvételi, illúziókat romboló könyv sok tekintetben megtépázta Rákóczi addigra felépített, szinte érinthetetlennek vélt nimbuszát.¹⁹ A nemzeti hiú-

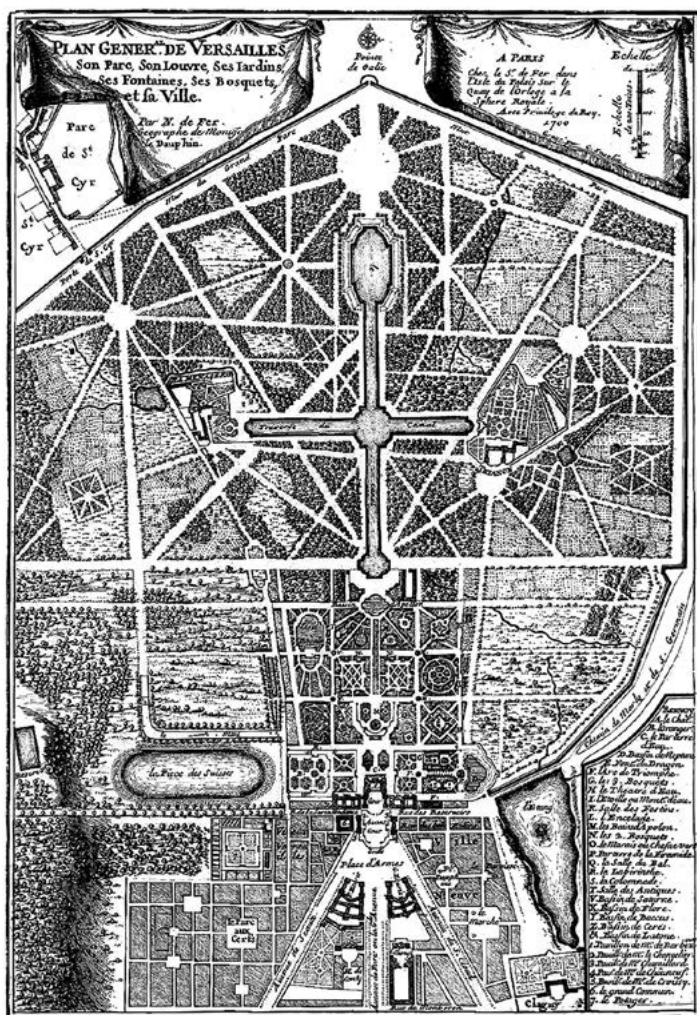
¹⁷ Szekfű Gyula, *A száműzött Rákóczi*, az MTA kiadása, Budapest, 1913.

¹⁸ Márki Sándor, *II. Rákóczi Ferenc, III. kötet (1709–1735)*, Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1910.

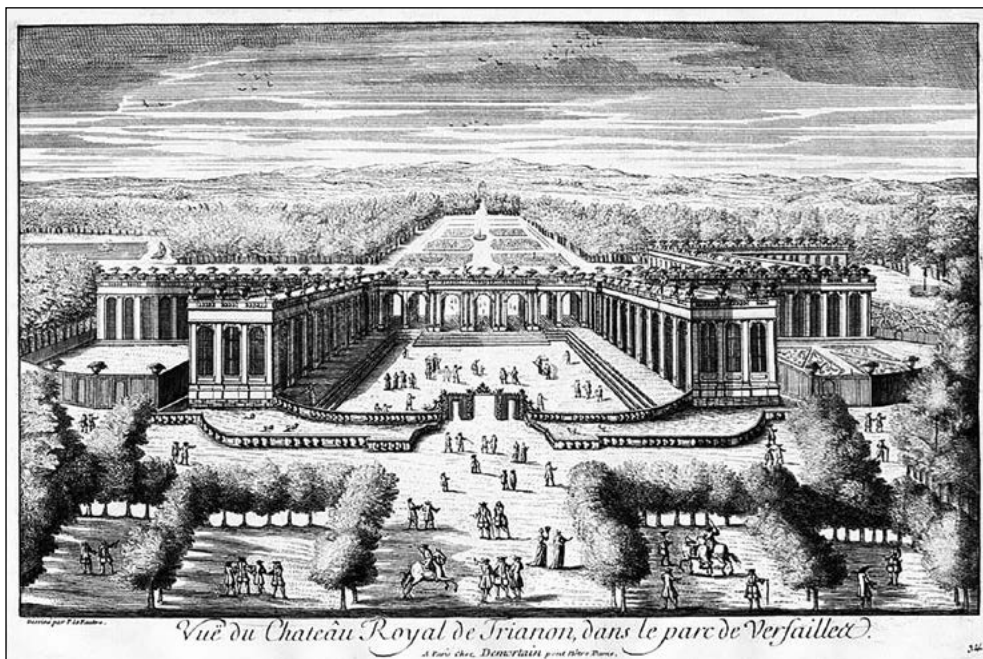
¹⁹ Lásd minderről bővebben a könyv megjelenésének századik évfordulójára megjelent tanulmányt: Csunderlik Péter, *A pojácától az ikonig. Szekfű Gyula Rákóczi-képének átváltozásai*, Aetas, 28. évf. 2013, 4. szám, 119–130.

ságot megsértő, botránkozást okozó történésznek sejtelve sem lehetett arról, hogy hét esztendő múltán éppen Versailles-ban, ahol egykor Rákóczi politikai reményei ábrándozásnak bizonyultak, nagy megaláztatás éri majd a magyar nemzetet, és megpecsételődik a történelmi Magyarország sorsa is.

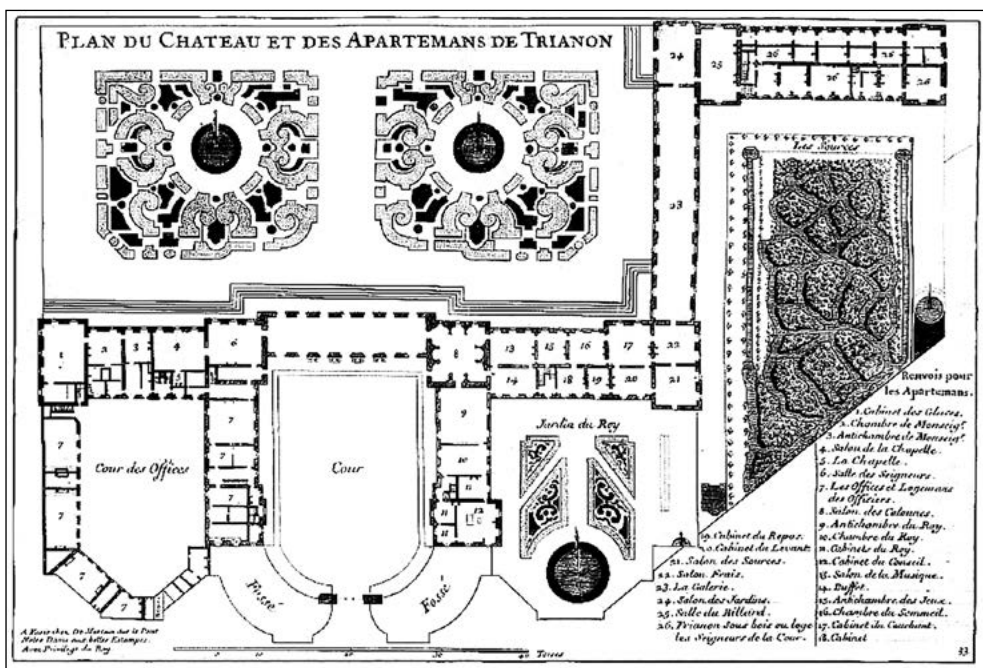
1920. június 4-én, a békediktátum aláírásakor Versailles-ban tartózkodó magyar küldöttség tagjai, a Nagy-Trianon-kastély La Galerie des Cottele nevű termébe belépve, aligha gondoltak arra, hogy 207 esztendővel korábban ugyanitt mennyire más fogadtatásban lehetett része a szintén háborús vereség után ideérkező nagyságos fejedelemnek. A tragikus békeszerződés végrehajtóinak pedig aligha lehetett tudomása arról, hogy az általuk kiválasztott színhelyen, ebben a szép palotateremben, a franciák legnagyobb királyának megbecsült vendégeként egykor megfordult II. Rákóczi Ferenc, a magyar történelem egyik méltán ünneppelhető személyisége.

Versailles térképe 1700-ban. Középpütt, a Traversé du Canal jobb végénél a Trianon-palota

Pierre Lepautre (1660–1744): Trianon 1700-ban

Trianon alaprajza 1714-ben. Jobbra fent, a 23-as számú hosszú terem a Galerie des Cotelles